

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Sotsioloogia eriala

Kessu Siirak

Pikaajalise kodusõja mõju Uganda noorte inimeste
väärtuste ja arusaamade kujundamisel

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Msc Andu Rämmer

Tartu 2017

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

Kessu Siirak

/töö autori allkiri/

18.05.2017

ABSTRACT

The influence of a long term civil war on the values of Ugandan youth

This thesis is a value orientation study of Ugandan young people, concentrating on their background of a recent civil war and the impact of religious beliefs on the value system as the two concepts are largely intertwined in Uganda. The thesis is based upon World Values Survey (2001), also When The War Ends (2007) and Survey of War Affected Youth (2008) for explaining the empirical the background. Theoretical fundamentals of the thesis are based on the value dimensions of Inglehart and Baker (2000).

The purpose of this thesis is to explore the values of Ugandan young people and analyse how war affected youth develop their values and beliefs, therefore the analysis in the study is divided into two subcategories: firstly to answer the question of how conflict affects the change in values; secondly to explain how value orientations are formed in Ugandan youth who are socialized within the context of a long-term insurgency. As means of comparison, firstly Uganda is compared to other countries, mainly Tanzania, as a neighbouring country without a major long-term conflict within the country and secondly comparison is carried out within Ugandan people age cohorts.

This thesis analysed the specific Ugandan background, different theories of value formation, social constructions and war sociology – based on which, I came to the conclusion that civil war has had little effect on lowering the tolerance of young people compared to older generations and a strong effect that the conflict had on Ugandan youth is guiding them towards finding comfort and help from religion, albeit not to be more religious in comparison to older age groups.

Keywords: values, Uganda, war affected youth

SISUKORD

ABSTRACT

1. SISSEJUHATUS.....	5
2. UGANDA.....	6
2.1. RELIGIOON UGANDAS.....	8
2.2. ISIKLIKUD KOGEMUSED.....	9
3. TÖÖS KASUTATUD ANDMESTIK JA TEISED UURINGUD.....	10
4. VÄÄRTUSED	12
4.1. KONFLIKTI MÕJU VÄÄRTUSTE KUJUNDAMISEL.....	14
5. HÜPOTEESID.....	17
6. METOODIKA.....	18
7. ANALÜÜS.....	19
8. ARUTELU.....	26
9. KOKKUVÕTE.....	29
10. KASUTATUD KIRJANDUS.....	31
11. LISAD.....	35

1. SISSEJUHATUS

Väärtustemaatikat on maailmas uuritud mahukalt ning ka Ugandas on läbi viidud põhjalikke uurimusi väärtuste ja tõekspidamiste kohta, kõige laiemalt World Values Survey (Maailma väärtuste uuringu) raames. Käesolev töö keskendub Uganda noorte inimeste väärtustest ülevaate andmisele, et riigi lähimineviku situatsioonist lähtuvalt selgitada välja, kuidas need väärtused on välja kujunenud. Töö eesmärk on olemasolevaid andmeid analüüsides lahti seletada kaks aastakümnet kestnud kodusõja mõju noorema põlvkonna inimeste väärtuste ja arusaamade kujundamisel. Arvestama peaks asjaolu, et konfliktipiirkond Põhja-Ugandas on vaid osa riigist, kuid uurimistöö vaatleb kohati asjaolude sunnil kogu Uganda populatsiooni. Uuritava kontingendi vanus on piiritletud, kuna autorile pakub huvi peamiselt vanuserühm, mis suuresti oma teadliku elu jooksul ei ole näinud kodusõja-eelset elu ning aluseks on võetud, geograafilist asjakohasust silmas pidades, African Youth Charter (2006) poolt kasutatav definitsioon, mille kohaselt noor inimene tähendab igäüht vanuses 15 kuni 35 aastat.

Antud töö näol on tegemist ülevaatliku uurimusega, mis tugineb Maailma väärtuste uuringu 2001. aasta Uganda uuringule. Uurimistöö avab põgusalt ka 2008. aastal lõppenud projekti SWAY (Uganda sõjast mõjutatud noorte uurimus). Samuti toetub bakalaureusetöö 2007. aasta Põhja-Uganda populatsioonipõhisele uuringule *When the War Ends*. Schwartzi (1992) väärtusdefinitsioonist lähtuvalt, käsitlen väärtusi ja arusaamasid (beliefs) kohati kattuvate mõistetena.

Valisin käesoleva teema seetõttu, et olen antud piirkonnas veetnud üksjagu aega ning kultuuriliste eripärade tagamaad on muutunud minu silmis tänu sellele iseäranis põnevaks. Ilmselgelt on Uganda noored kultuurilise tausta tõttu eestlastest eristuvate arusaamade, hoiakute ja väärtushinnangutega, kuid soovin nimelt mõista, kas ja kuidas konfliktne minevik on oma mõju avaldanud noortele, kes on sotsialiseerunud kodusõja kontekstis.

2. UGANDA

Uganda on Ida-Aafrika kääbusriik, endine Inglise koloonia, mis vaatamata sellele, et riiki peetakse tänapäeval üheks Aafrika edulooks, on sünge lähiminevikuga. Ugandat laastas 1984. kuni 2006. aastani kodusõda, mis mõjutas miljonite inimeste elusid nii sees- kui ka väljaspool konkreetset konfliktipiirkonda riigi põhjaosas.

Peter Eichstaedt'i (2009) uuriv-ajakirjanduslik väljaanne "First Kill Your Family" ("Esmalt tapa oma perekond"), esitab lühidalt ülevaate Uganda kodusõjast: "1988. aastal inkorporeerib Joseph Kony Põhja-Ugandas Holy Spirit Movement (HSM) mässuliste riismed ning temast saab ainus mässuliste liider Põhja Ugandas. Tema rühmitus, mis saab nimeks LRA (Lord's Resistance Army ehk Jumala Vastupanu Armee), võtab üle paljud HSM'i pagendatud juhi Alice Lakwena pool-kristlikest praktikatest". Kaks aastakümnet, alates 1980. keskpaigast, rüüstas LRA Põhja-Ugandat, Lõuna-Sudaani ning osaliselt ka Ida-Kongot (Eichstaedt, 2009). Pidev vägivald ja mässuliste rünnakud põgenikelaagritesse ning küladesse vaibusid alates 2006. aastast, kui kohalike poliitiliste ja religioossete liidrite rahulepped LRA juhtidega jõudsid viljakandvate tulemusteni (Pham, Vinck, Stover, Wierda ja Bailey, 2007).

Kauakestva konflikti tagajärjel, mis seadis vastamisi LRA ja Uganda Rahvusarmee (UPDF), tapeti, moonutati ja traumeeriti kümneid tuhandeid inimesi ning üle poole miljoni inimese liikus asjaolude sunnil elama sisepõgenike üleküllastunud laagritesse. Üle kahekümne aasta on LRA'd juhtinud Joseph Kony, kes väidab end olevat prohvet ning omistab endale võimet näha tulevikku ning kontrollida vaenlase mõtteid. Kony jõuga värvatud sõdurid on suuresti lapsed, keda on lihtne veenda tema võimete ehtsuses. "Kony segu karismaatilisest spiritualismist ning jõust teevad tema armeest ühtaegu nii kultuse kui seadusetu omakaitse, mis varjab end kristliku retoorika ja müstitsismi taga," kirjutab Eichstaedt (2009). LRA ohvriteks olid inimesed Uganda Gulu, Kitgumi ja Paderi regioonides, kodusõda laienes ka Lango (Apac, Lira) ja Teso (Katakwi, Soroti, Kumi) piirkondadesse ning Põhja-Ugandas olid puudutatud ka Lugbara ja Karamajong (vt. joonis 1). Peamised ohvrid olid Acholi hõimu inimesed, kelle huvide eest, ironiliselt, Kony väitiski end seisvat (Global Security 2017).

Joonis 1. Põhja-Uganda konfliktipiirkond (Blattman 2006).

Pham, Vinck ja Stover (2008) kirjutavad, et lastele ja noortele pealesunnitud omakaitse sõjaväekohus on väljatõrjumise protsessi sees relvastatud konflikti tavapärase osa, alates 1980. aastate lõpust on LRA röövitud kümneid tuhandeid lapsi ja täiskasvanuid, keda kasutati pakikandjate ja sõduritena. “Mässuliste komandörid on sundinud tüdrukuid, kelledest mõned vaid 12-aastased, töötama seksi- või koduorjana ning sundinud võitlejaid [poisse ja noormehi] tekitama tõsiseid vigastusi kaitsetutele tsiviilelanikele, näiteks löigates ära nende kehaosi”, kirjutavad Pham jt. (2008). Uuringu, “When The War Ends,” tulemused võtavad kokku, et põgenike vastuvõtukeskustes Põhja-Ugandas registreeriti 25.231 last ja noort, kes LRA

juurest naasid; enamik neist olid vanuses 13-18 (37%) ning 19-30 (24%), 24% naised ning 76% mehed; röövimise keskmine kestus oli 342 päeva ning röövituna veedetud aja mediaan oli 92 päeva (Pham jt. 2008).

LRA ei olnud ainus agressor, kes Põhja-Ugandas inimsusesevastaseid kuritegusid toime pani, ka UPDF rikkus tõsiselt inimõigusi ning abiks ei olnud ka Uganda valitsuse ebapädevad poliitikad väljatõrjutute laagrite kaitses (Human Rights Watch, 2005).

2.1. RELIGIOON UGANDAS

Uganda religioosne pärand jaguneb põlisusundite, islami ja kristluse vahel. Sarnaselt teistele Aafrika piirkondadele, on islam ja kristlus segunenud põlisusunditega ning loonud sünkretistlikke religioosseid trende (Encyclopedia Britannica, 2017). Uganda rahvaloenduse 2014. aasta andmete järgi moodustavad katoliiklased pea 40% populatsioonist, teisel kohal on anglikaanid 32% ning moslemid 14%. Traditsioonilise usundiga samastab end vähem kui 1%, kuid arvesse peab võtma usundite segunemist (Uganda National Population and Housing Census, 2014).

Kuigi religioosne vabadus on Ugandas põhiseaduslik õigus, on valitsus avaliku ohutuse nimel paigaldanud piiranguid teatud religioossetele rühmitustele, keda peetakse kultuslikeks (Nations Encyclopedia, 2017). Rääkides Uganda sõjaseisukorra seostest religiooniga, peab mõistma antud piirkonna eripära, kuna Aafrikas on religioosse maagia kasutamine üsna harilik poliitiline tööriist, tuleb seetõttu ka mässuliste ülestõusu ja kodusõda vaadata läbi religiooni (Jackson, 2010).

Religioosne sümbolism on LRA arengus mänginud olulist rolli. Peamiselt koosnevad nende read Acholi hõimust, kellel on mitmekesine spirituaalne sisemine maailm, milles tegutsevad nii vaimud ja kummitused kui ka abstraktne kõrgem võim. Acholi hõimu seas valitseb usk, mille kohaselt konflikt puhastab vaimu. LRA fanaatilise juured said alguse HSM veendumusest, et nende juht, suudab langenud sõdurite seest välja ajada kurjad vaimud ja asendada need inglitega – ometigi oli konflikti eesmärk leida kestvatu rahu (Jackson, 2010).

2.2 ISIKLIKUD KOGEMUSED

Viimase kolme aasta jooksul olen kokku elanud pisut üle ühe aasta Uganda pealinnas Kampalas. Kohalike inimestega suheldes, nii maal kui linnas, on mulle kõige teravamalt silma jäänud järgnevad nüansid:

Klannidiskrimineerimine on probleem, millest kõige enam räägivad boda-boda (mootorrattataks) juhid, sest nad on kui ratastel raadio. Päevast päeva kurdavad nad, kuivõrd Buganda (arvuliselt suurima) hõimu käes on kogu poliitiline võim ja oma klannist väljapoole nad tulusatel tegevustel pääseda ei lase. See nähtus valitseb igal elu tasandil, nii poliitilises võimuses, kui ka tööotsingutes ja inimeste eelarvamustes oma kaasmaalaste suhtes.

Inimeste rõõmus meel, mis ei näi absoluutselt sõltuvalt majanduslikust heaolust. Istudes väikeses külas Põhja-Uganda Karamajongidemaal maha ühe hambutu tädi juurde, kes oma onni ees palja ülakehaga liiva sees lösutab ja suhkruroogu lutsutab, näed, et tema käed on raskest füüsilisest tööst moondunud ning nahk kortsus ja armiline, kuid silmad naeravad. Uurides tema käest majandusliku olukorra kohta, siis ta sirutab kohe käe välja ning hea meelega võtab vastu kõik, mis sul pakkuda on, sest kerjamine on tihti ainus võimalus bartervaluutast väljapoole astuda. Ent uurides tema käest, kui õnnelik ta on, siis vastuseks tuleb kohmetu naeratus küsimusega, et mis see õnn ikka on ning kinnitus, et muidugi on õnnelik, kuna tal on palju lapsi.

Usk on kesksel kohal pea kõigi elus, nii eelnevas peatükis välja toodud peamiste religioonide raames, kui ka nn. "võsa-usu" tähenduses. Tõepoolest paljud inimesed, kes peavad ennast sügavaks kristlaseks, lähevad samas kodukülla paganlike juurtega ümberlõikamispeole ning nõia juurde ohvrianni vastu nõu või abi saama. Inimestele on kodunt kaasa antud traditsiooniline religioon, kohalikud usundid, mida nad põlvest põlve oma piirkonnas on järginud ning samal ajal ühiskond kasvatab nad üles ühe või teise peamise religiooni vaimus.

3. TÖÖS KASUTATUD ANDMESTIK JA TEISED UURINGUD

Käesolev bakalaureusetöö tugineb peamiselt 2001. aasta Maailma väärtuste andmestiku analüüsile, millest tuleb pikemalt juttu metoodia peatükis, kuid taustasüsteemi selgitamiseks annan lühidalt ülevaate ka kahest uurimusest, millele töö osaliselt tugineb, selgitamaks kodusõja mõjusid. Järgnevad kaks uuringut annavad täpsema sissevaate lapssõdurite kogemustele ja nende kogemuste tagajärgedele ning erinevalt Maailma väärtuste uuringust, on käesolevas peatükis välja toodud uuringud keskendunud Põhja-Uganda konfliktipiirkonnale ja otsestele kannatajatele, mitte kogu riigile üldises plaanis.

“Kui sõda lõpeb” (“When The War Ends”) on 2007. aasta populatsioonipõhine kvalitatiivne uuring, mille taga on Berkeley Human Rights Center, International Center For Transitional Justice ja Payson Center For International Development. Intervjuud viidi läbi Põhja Uganda kaheksas konfliktist enim mõjutatud piirkonnas. Eesmärgiks oli uurida arusaamu rahust ja õiglusest Põhja Ugandas. Standardiseeritud küsimustiku alusel intervjueriti 2875. inimest vanuses alates 18 eluaastast. Põgenikelaagrid ja külad küsitluse läbiviimiseks valiti juhuslikult, populatsiooniga proportsioonis valimi alusel (Pham jt 2007).

Uuringust selgus, et 86% respondentidest olid kogenud oma kodunt välja tõrjumist; 37% olid röövitud LRA poolt (neist 21% üle nädala ja 2% üle aasta); 6% olid isiklikult kannatanud füüsilist vägivalda UPDF sõdurite poolt; 4% raporteerisid, et mõni nende pereliige on tapetud valitsuse sõduri poolt; 76% respondentidest olid konflikti raames kaotanud pereliikme. Uuringust selgunud respondentide arusaamasd rahust ja selle saavutamisest jagunesid järgnevalt: 72% vastanutest defineeris rahu, kui “vägivalla puudumine” ning 40%, kui “vabadus hirmust inimröövi ees.” Kõigest 8% sidus rahu mõistet õiglusega (Pham jt. 2007).

“Uuring sõjast mõjutatud noortest” (“SWAY: Survey of War Affected Youth”) on suuremahuline uuring Põhja Uganda Pader ja Kitgum regioonis, mis uuris kodusõja vägivalla ning lapssõduriks värbamise põhjuseid ja tagajärgi Põhja-Uganda noorte seas. Noored on olnud nii peamised kannatajad, kui ka osalejad Uganda kodusõjas ning SWAY uurimuse eesmärk on

lähtuvalt “röövitu” staatusest ja stigmast, mis on tugev haavatavuse ja madala heaolu ennustav faktor, töötada välja sobivad tugiprogrammid endistele lapssõduritele (Annan, Blattman ja Horton, 2006). Uuringu peamised tellijad ja toetajad olid AVSI Uganda ja UNICEF Uganda ning välitöö toimus 2005. kuni 2007. aastani. Peamiseks uurimuse eesmärgiks oli hinnata kohalike noorte heaolu taset; mõõta vägivalla ja röövimiste ulatust; hinnata vägivalla ja ümberpaigutamise pika-ajalisi mõjusid; mõista reintegratsiooniprotsessi; genereerida andmeid ning analüüsida taastus- ja integratsiooniprogramme (Blattman, 2008).

SWAY viidi läbi kahes faasis:

- 1) Aastatel 2005-2006 intervjueriti 741 meest ja poissi vanuses 14 – 30 aastat;
- 2) aastatel 2006-2007 intervjueriti vaid naisrespondente vanuses 14-35 aastat.

Teine faas oli iseäranis oluline kuna, erinevalt meestest, kes olid peamiselt lapssõdurid, on kodusõja mõjutusi naiste ja tüdrukute osas vähe uuritud ning valitsus ja abiorganisatsioonid tunnistasid, et neil puuduvad teadmised selle sihtgrupi iseärasest haavatavustest (Annan, Blattman, Carlson ja Mazurana, 2008).

Blattmani (2009) SWAY uuringu põhjal on vägivalla ohvrid täpselt sama aldis sotsiaalselt kaasatud olema või agressiivselt käituma, kui nende vägivallast puutumata kaaslased, ent neil on märksa tugevam tendents hääletada ja oma kogukonnas liidrid olla. Endiste lapssõdurite seas valitses madal agressiivsus ning tugev psühholoogiline vastupidavus; pinged valitsesid igapäevaste toimingute ümber – peamine mure oli, nii endiste lapssõdurite kui nende perede silmis, pooleli jäänud haridustee ja raskused haridussüsteemi taas-sisenemisel (Blattman ja Annan, 2010).

4. VÄÄRTUSED

Aafrikat eristab Läänemaailmast sügav traditsioonilisus, noortes võrdväärselt vanemaelistega ning ühiskond, milles noored sotsialiseeruvad sarnastes tingimustes kui nende vanemad (Inglehart, Welzel, 2005), kuid 1980. algusest kuni 2000. aastate alguseni sündinud ja kasvanud Uganda noored on erand, keda on kujundanud sõjakogemuslik sotsiaalne raamistik ja poliitiline olukod. Verkuyten (2005) kirjutab, et inimese identiteeti voolivad diskursused tõest, mille sees nad elavad – need diskursused on süsteemid, mis loovad arusaamasid ja positsioone, mis omakorda mõjutavad inimese käitumist. Schwartzi (2005) järgi on väärtused situatsiooniülesed, seega võiks Verkuytenile (2005) tuginedes väita, et idee kahetisest väärtussüsteemist selgitab hästi Uganda situatsiooni, kus indiviid võib omada kahest kultuurilist identiteeti ning situatsioonile vastavalt nende vahel ümber lülituda. Bi-kultuurilised inimesed omavad ligipääsu erinevatele tähendus-süsteemidele ning sõltuvalt kontekstist, lülituvad ümber kohasele süsteemile (Verkuyten 2005). Siinkohal toaksin näiteks endised lapssõdurid, kellel on ilmselt keeruline kontrollida oma agressiivset käitumist ning eeldatavalt on neil vähem oskusi stressoritega hakkama saamiseks ilma vägivallata. Kuigi nad on esmalt sotsialiseeritud oma kultuuri, on nad ootamatult ja jõuga sotsialiseeritud ümber teise kultuuri – sõdalaseks, mistõttu tekib neil tõenäoliselt probleeme tsiviilelus hakkama saamisega. Nad peavad lülituma ühelt väärtuste komplektilt teisele ning kohandama oma reaktsioone ja sättumusi vastavalt (Amone-P’Olak, 2014).

Psühholoogias on väärtusi traditsiooniliselt vaadeldud kui isiklikku subjektiivset atribuuti, mis peegeldavad inimese sisemist struktuuri; sotsioloogias määratletakse üldiselt väärtusi abstraktsete kultuuri-tasandi printsiipidena (ettekirjutused, normid, arusaamad), mis reguleerivad sotsiaalset käitumist olles suhtes grupikuuluvusega (Raudsepp, 2011). Schwartz (2012) selgitab, et väärtused eristuvad uskumustest, normidest ja suhtumistest – need on käitumise motivaatorid, millest me alateadlikult juhime. Schwartz’i (1992) definitsiooni järgi väärtused: on uskumuste kontseptsioonid; puudutavad ihaldatud lõpptulemusi või käitumisi; on situatsiooniülesed; juhivad sündmuste ja käitumiste valikut ja hindamist; on relatiivse tähtsuse järjestuses. Schwartz (2001) identifitseerib kümme

motivatsiooni alusel eristuvat põhiväärtust: võim, saavutus, hedonism, stimulatsioon, enesemääratlus, universalism, heasoovlikkus, traditsioon, konformsus, turvalisus (vt. lisa 1).

Väärtuste muutumine on evolutsiooniline protsess, milles on eelis nendel väärtustel, mis sobivad paremini eluks antud tingimustes, seega olemasolevad väärtusorientatsioonid peegeldavad olemasolevaid eksistentsiaalseid tingimusi (Inglehart, Welzel, 2005). Eksistentsiaalsete tingimuste muutudes, on tõenäoline, et väärtusorientatsioonid muutuvad vastavalt (Inglehart, Welzel, 2005). “Väärtus-orientatsioonid seavad soovitud ja soovimatute eesmärkide standardeid,” kirjutavad Inglehart ja Welzel (2005), – “see eesmärgiseadmise funktsioon teeb väärtustest võimsa inimkäitumise regulaatori”.

Inglehart ja Baker (2000) kirjeldavad erinevates maades domineerivaid väärtusi kahe bipolaarse väärtuste dimensiooni kaudu (vt. lisa 2). Vertikaalne dimensioon iseloomustab maadevahelisi erinevusi traditsiooniliste ja sekulaar-ratsionaalsete väärtuste mõõtmes ning horisontaalne dimensioon toob välja erinevused ellujäämisväärtuste ja eneseväljenduslike väärtuste teljel. Nad iseloomustavad traditsiooniliste väärtuste omaduste suunitlust järgnevalt: jumal on oluline; lapsed peaksid õppima kuulekust ja usklikkust, mitte iseseisvust ja otustusvõimet; abort ei ole õigustatud; rahvuslik uhkus on oluline; austus võimu vastu on soovitatav. Ellujäämisväärtuste omadusi kirjeldavad nad järgnevalt: majanduslik ja füüsiline turvalisus on olulisem kui eneseväljendus ja elukvaliteet; meeleseisund on pigem õnnetu; homoseksuaalsus ei ole õigustatud; inimesi ei saa usaldada (Inglehart, Baker, 2000).

Eeldades, et Uganda noorte väärtushinnangud on välja arenenud vastavalt sotsialiseerumise kontekstile, saaks väärtuste kujunemist selgitada sotsiaalsete representatsioonide kaudu, mis funktsioneerivad Verkuyteni (2005) sõnul nii sotsiaalsel kui ka individuaalsel tasandil, sest nad on samaaegselt osa nii sotsiaalsest kui ka indiviiditasandi reaalsusest. “Sotsiaalsete representatsioonide muutumine eeldab, et objekti nähakse uuest perspektiivist,” kirjutab Verkuyten (2005) rõhutades, et “identiteet ja identiteeditunnetus on tihedalt seotud mõisted, kuid samas erinevad fenomenid, millede vahel esineb lahknevusi – isiklik tõlgendus võib erineda sellest, mida defineerib ühiskond”.

Lähtudes Ingleharti ja Welzeli (2000) teooriast, mille kohaselt on kasvav kindlustunne olnud Lääne heaoluühiskondades keskne faktor põlvkondadevahelises väärtuste muutumises, võib pöörata kõigi eelduste kohaselt selle idee teistpidi ja järeldada, et langenud kindlustunne põhjustab nooremas põlvkonnas ka väärtuste muutumise võrreldes esivanematega. Peamised väärtused kujunevad inimeses välja täiskasvanuks saamisega (Inglehart ja Welzel, 2000), kuid samas on põlvkondadel ka kollektiivne mälu, mis kinnistub nooruses ning saadab inimest kogu elu. Sellest lähtuvalt otsin Uganda noorte seas märkimisväärsed erisusi võrreldes vanemate põlvkondadega, kes on küll mõjutatud kodusõjast, kuid sotsialiseerunud noortega võrreldes rahulikemates tingimustes, sarnaselt oma esivanematega.

4.1 KONFLIKTI MÕJU VÄÄRTUSTE KUJUNDAMISEL

Sõda on palju enam, kui pelgalt sotsiaalne konflikt – sõda on absoluutsituatsioon, mille sees väärtused ja huvid kogu ühiskonnas on juhitud ühe eesmärgi poolt – see tähendab, et sõja kontekstis muutuvad tajud, ideed ja väärtused (Maleševic, 2010).

Vaatamata kesksetele väärtustele nagu rahu ja armastus, ei tohi unustada, et kristlusel, nagu enamikul religioonidel, on ka vägivaldne külg (Juergensmeyer, 2000). Arenenud riikide väärtused ja tõekspidamised erinevad tugevalt arengumaade omadest, kõige põhjapanevamad kultuuridevahelised erinevused ilmnevad religiooni ning inimeste poolt religioonile omistatud tähtsuse juures. Agraarühiskondades kaldub religioon olema inimeste elus keskne fenomen, industriaalühiskondades on see pigem üsna kõrvaline nähtus (Inglehart, Welzel, 2005). Ühiskond, mis väärtustab kõrgelt religiooni ning ellujäämisväärtusi, on kombinatsioon, mis eeldatavalt võib ka olla altim minema kaasa religioossetel alustel õhutatud vägivaldaga.

Kõik kultuurid peavad teismeiga äärmiselt oluliseks eluperioodiks, mil inimesed õpivad tuleviku rolle ja ühiskonna väärtusorientatsioone (Machel, 1996). Omades vähest kogemust väljaspool sõjaseisukorda, mitmekordistuvad noorte jaoks vägivaldselt jagatud ühiskonna probleemid, nende reintegreerimise programmid saavad harva toetuda eelnevale elule, vaid peavad ületama mõju ja teadmised, mille noored on kogunud oma arengu olulise ajajärgu jooksul. Noored peavad taas-õppima normaalset kultuuri ja väärtusi (Kemper, 2005).

On teada tuntud fakt, et sõda muudab jõhkraks võitlejad, kuid kodusõda, erinevalt rahvusvahelisest sõjast, mõjub samamoodi ka tsiviiliskutele, peamiselt lakkamatu vägivalda sees oleku tõttu (Kalyvas, 2006). Uued elutingimused ja ideed võivad genereerida radikaalselt kõrvalekalduvaid süsteeme, mis hõlmavad tugevalt vastandlikke väärtusi (Honigmann, 1959). Inglehart ja Norris (2004) rõhutavad, et üks religiooni peamisi funktsioone on pakkuda kindluse ja ennustatavuse tunnet ähvardavas ning ebakindlas maailmas.

Kalyvas (2006) kirjeldab sõja viit peamist mõju inimestele vägivalda loomise teel:

- 1) lakkamatu kokkupuude vägivaldaga;
- 2) sotsiaalsete kontrollide eemaldamine;
- 3) vägivaldse tegevuse hinna langemine;
- 4) vägivaldsetele kalduvate inimeste esiletükkimine;
- 5) vägivaldsete õppimine ning rahu loovate tegevuste kaotamine.

Hirm on tugev motivaator – hirm mässajate ees ajab tihti inimesed omakaitseks, kuid kuna koostööst keeldumine on mässajate silmis sama, mis vastuhakk, ei ole inimestel valikut. Kalyvas (2006) järgi on olemas kaks tugisammast, mille kaudu diktaator saab haarata võimu: repressioon ja lojaalsus. Lojaalsust saab hankida näiteks ideoloogiliste aspektide najal. Uganda kodusõda sidus kaks Kalyvas esitatud aspekti kuna hirm mässajate eest sundis inimesi valima, kas nendega ühineda ja käituda vastavalt või surra; samas Kony, kes haaras võimu ideoloogiliste (religioossete) aspektide najal, rõhudes sellele, et tal on otseühendus jumalaga (Eichstaedt 2009), appelleris ka inimeste väärtustele, õiglustundele ja usklikkusele, et võita neid enda poole.

Kodusõda sageli politiseerib kahjutuid või mitte-vägivaldseid sõjaeelseid lahknemisi. Ugandas [kodusõjas] ei mänginud esialgu etnilise grupi kuuluvus mingisugust rolli “kohaliku tasandi lävimises” seni, kuni valitsuse sõdurid hakkasid inimesi tapma (Kalyvas 2006). Sama saab öelda ka homoseksuaalsuse politiseerimise kohta Ugandas. Lähtuvalt vägivaldsest taustsüsteemist ning religioosest “nõiajahist” (Williams, 2013) võib järeldada, et vaatamata üldisele võrdlemise keskmisele tolerantsusele vähemusgruppide suhtes (WVS 2001), on homofobia Ugandas poliitiline võitlus. Vägivald on kontseptuaalne miiniväli, mille tähendus

võib füüsilisest vägivallast erineda, sest mitmetahulise sotsiaalse fenomenina, on väga laialdaselt defineeritav. Märkimisväärne hulk vägivalda kodusõjas ei leia aset lahinguväljal ning sellel puuduvad tavapärased militaarsed vahendid (Kalyvas, 2006).

Käesolev töö keskendub peamiselt noortele, kuid siiski ei saa kõrvale jätta fakti, et ka vanemad põlvkonnad on oluliselt sõja mõjudest ja tagajärgedest puudutatud, kuid nad ei ole sotsialiseerunud samas poliitilises ja sotsiaalses kliimas, mis on nimelt töö keskne küsimus.

5. HÜPOTEESID

Bakalaureusetöö eesmärgiks on uurida Uganda noorema põlvkonna väärtushinnanguid seoses riigis pikalt valitsenud kodusõja seisukorraga. Arvestades, et Ingleharti ja Bakeri (2000) järgi osundab agraarühiskond traditsioonilisusele, on kitsamalt töö fookuses traditsioonilised väärtused, et mõista, kas ja kuidas pidev ja pikaajaline kokkupuude vägivallega on mõjutanud väärtushinnangute väljakujunemist. Niivõrd mitmetasandilisele küsimusele on keeruline anda põhjapanevaid vastuseid bakalaureusetöö mahus, mistõttu antud töö püüab vaid selgitada, mil moel konfliktisituatsioon konkreetsetes populatsioonides on mõjutanud väärtuste kujunemist. Erinevuste selgitamiseks on võrdlused esile toodud nii põlvkonniti, kui riigiti.

Uganda noorte inimeste väärtushinnangute kohta koostas järgnevad hüpoteesid:

1. Uganda noored hindavad vanematest põlvkondadest kõrgemalt traditsioonilisi väärtusi ning turvalisust ja autoriteeti (võimu).
2. Pikaajaliselt vägivallega kokku puutunud noored kalduvad olema religioossemad.
3. Normidest hälbiva käitumise aktsepteerimine on Uganda noorte seas pigem madal.

6. METOODIKA

Uurimustöö empiiriline osa toetub Maailma väärtuste uuringu 2001. aasta märtsis läbi viidud Uganda uuringule. 1002 respondendi andmed koguti personaalintervjuu vormis ja respondendid olid 30% ulatuses linnas ja 70% ulatuses maapiirkonnas. Respondendid olid vanuses alates 18 eluaastast. Maailma väärtuste uuringu eesmärk on mõista maailma täiskasvanute sotsio-poliitilisi trende.

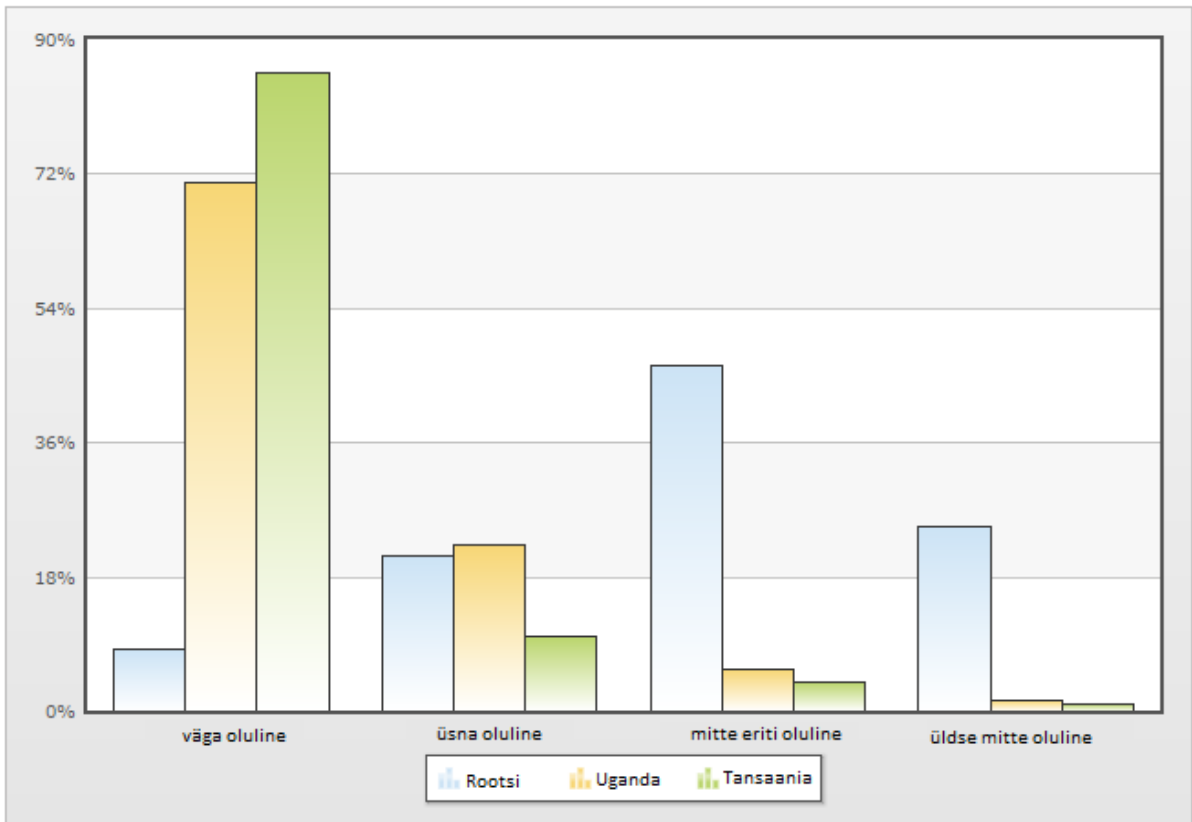
Arvestades kohalikku poliitilist olukorda veel 2001. aasta märtsis, mil rääkimata käimasolevast kodusõjast, olid Ugandas samal ajal kohalikud valimised ning pinge oli ühiskonnas tavatult kõrge, on uuringu tehnilises aruandes juttu ka ohutuskaalutlustest – uurimisrühm pääses napilt mässuliste pommirünnakust Kaseses ning Liras ja Apacis vajasid nad sõjaväelist kaitset (WVS, 2001). Eelnevast võib vaid järeldada, et see oli ka põhjuseks, miks Acholi regioonis (Gulu, Pader, Kitgum) küsitlusi läbi ei viidud ning see on asjaolu, mida peab tulemusi analüüsides arvesse võtma.

Toomaks esile erisusi, kasutan töös nii Uganda vanuseliste rühmade võrdlust, kui ka riikide alusel võrdlust, siinkohal peamiselt lähinaabri, samuti Ida-Aafrika riigi, Tansaaniaga. Tansaania on samuti endine Briti ja varasemalt ka Saksamaa koloonia, kelle lähiajalugu ei hõlma kodusõda, küll aga mõningaid väiksemaid vägivaldseid proteste.

Võttes arvesse, et uurimuse eesmärk on anda ülevaade väärtustest ning nende kujunemise seostest riigi hiljutise poliitilise seisukorraga, jääb käesolev töö ülevaatlike meetodite juurde, milleks on sagedusjaotused ja korrelatsioonid. Andmed analüüsiti kasutades statistika analüüsi paketti SPSS. Programmis SPSS selekteerisin WVS 2001. aasta uuringu laines vaid Uganda ja Tansaania juhtumid ning kodeerisin vanuse üheks nimetajaks kolmes rühmas, et esile tuua põlvkondadevahelist võrdlust (1. rühm = vanus 18-29; 2. rühm = vanus 30-49; 3. rühm = 50 ja vanemad) kuna vanuse [nooruse] definitsioon ei kattu andmestikuga, mis algab 18. eluaastast, kohendasin uuritavaid vanuserühmasid vastavalt.

7. ANALÜÜS

Maailma väärtuste uuringu intervjuus antud hinnanguid küsimusele „Kui oluline on religioon,” illustreerib vastuseid joonis 2, mis näitab, et 71% Uganda kuni 29-aastastest noortest peab religiooni väga oluliseks. See on võrreldes Läänemaailmaga väga kõrge näitaja. Võrdluseks on esitatud Ingleharti teooria kohaselt enim arenenud healuriik Rootsi ning Uganda naaberriik Tansaania (WVS, 2001). Uurides religiooni olulisuse ja vanuse vahelist protsent-jaotust Uganda valimi seas hii-ruut-statistiku abil, selgub analüüsist, et erinevas vanuses inimeste suhtumine religiooni olulisusse on statistiliselt olulisel määral erinev, hii-ruut-statistiku väärtuseks on 15,947 (df=6, p=0,014).

Joonis 2. Religiooni olulisus, Rootsi, Uganda ja Tansaania kuni 29-aastased (%) (WVS, 2001).

Tabel 1. "Kas leiate, et usk pakub teile tuge ja jõudu?" (%) (WVS, 2001).

	Vanus		
	Kuni 29	30-49	50 ja vanem
Jah	92	93	84
Ei	4	5	4
Ei tea	4	2	12

Ülal toodud tabel 1. järgi otsivad kuni 29-aastased religioonilt tuge enam kui üle 50-aastased, vastavalt 92% ja 84% (WVS, 2001). Analüüsid Uganda kõiki vanuseid koos (vt. tabel 2) vaadates korrelatsiooni religioon olulisuse ja religioonist toe saamise vahel selgus, et korrelatsioon on statistiliselt oluline. Spearmani korrelatsioon = 0.18, kuid sama korrelatsioon kuni 29-aastaste vanuserühmas annab tugevama, staistiliselt olulise seose, Spearmani korrelatsioon = 0.29 ja $p < 0,000$, millest võib järeldada, et noorte seas on religiooni olulisus üldiselt tugevamas seoses religiooni käest abi otsimisega, kui vanema põlvkonna seas, kelle jaoks on religioon nähtavasti abstraktsemas mõttes oluline.

Tabel 2. Uganda kuni 29a. korrelatsioon: religiooni olulisus ja tugi religioonist.

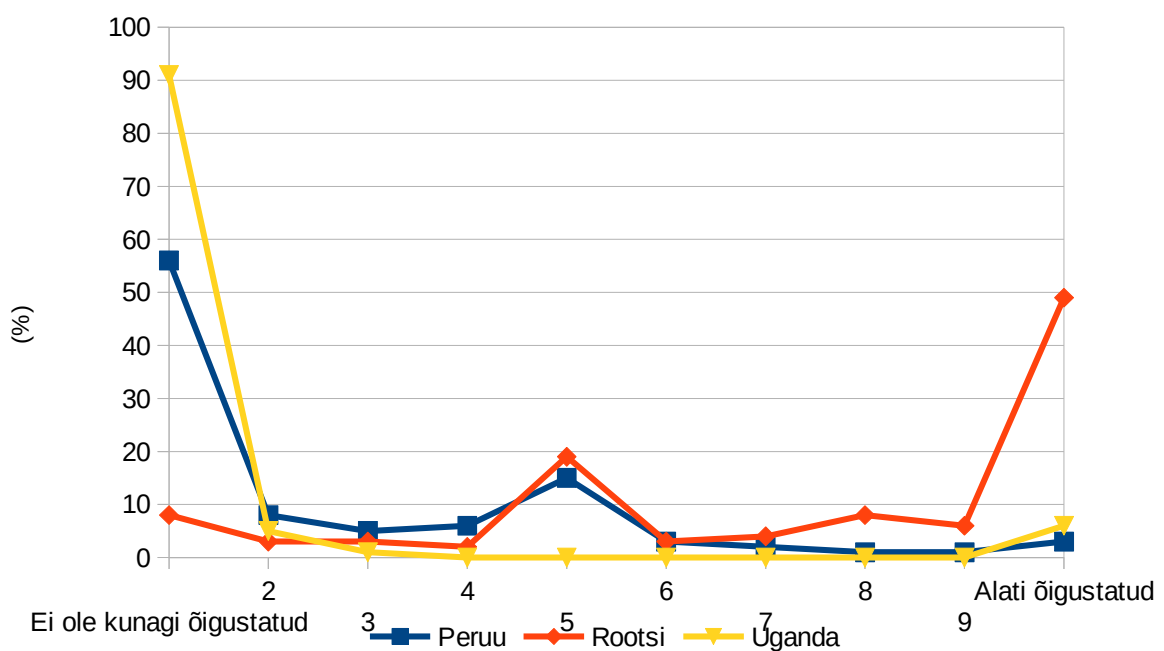
		Religioon pakub tuge ja jõudu	Religioon on oluline
Religioon pakub tuge ja jõudu	Pearsoni korrelatsioon	1	,290**
	Olulisustõenäosus		,000
	N	964	963
Religioon on oluline	Pearsoni korrelatsioon	,290**	1
	Olulisustõenäosus	,000	
	N	963	1001

Küsimused “kas religioon annab vastused moraalsetele probleemidele” ja “kas religioon annab vastused sotsiaalsetele probleemidele” toovad esile ilmeka võrdluse usu rollist, kuna inimesed otsivad vaimset tuge religioonilt – üle 80% kõigist vanusekohortidest, kuid sotsiaalsete ehk vabas tõlgenduses materiaalsemate probleemide puhul jääb see näitaja vastavalt 60% ringi (vt. lisa 4 ja lisa 5). Järgnev risttabel (tabel 3) ilmekustab kahe mainitud tunnuse sagedusjaotust. Tabelist selgub, et religioon annab vastuseid nii sotsiaalsetele kui ka moraalsetele küsimustele võrdlemisi ühtselt. Näiteks selgus analüüsi käigus, et eri vanuses vastajad otsivad religioonilt vastuseid mõlemat liiki probleemidele statistiliselt üsna sarnaselt: hii-ruut-statistiku väärtuseks on vastavalt kuni 29-aastaste seas 53,18 (df=1, p=0,00) ja Cramer V=0,350; 30-49-aastaste seas 75,98 (df=1, p=0,00) ja Cramer V=0,467; 50-aastaste ja vanemate seas 36,98 (df=1, p=0,00) ja Cramer V=0,634.

Tabel 3. Risttabel, mis kirjeldab kahe tunnuse sagedust: Religioon annab vastused moraalsetele probleemidele ja religioon annab vastused sotsiaalsetele probleemidele, vanuse järgi kategoriseeritud (%).

Vanus			Religioon annab vastused sotsiaalsetele probleemidele (%)	
			Jah	Ei
Kuni 29	Religioon annab vastused moraalsetele probleemidele	Jah	70	20
		Ei	3	8
30-49	Religioon annab vastused moraalsetele probleemidele	Jah	68	22
		Ei	0	10
50 ja vanem	Religioon annab vastused moraalsetele probleemidele	Jah	73	14
		Ei	0	13

Küsimusele, “kas homoseksuaalsust saab alati õigustada, seda ei saa kunagi õigustada või on tõde kusagil vahepeal,” andis vastuseks “mitte kunagi” 91% koguvalimist. Kuni 29-aastased 89% ja kaks vanemat eagrupperi vastavalt 92% ja 94% (vt. joonis 3), millest võiks järeldada, et nooremad inimesed on sallivamad. Võrdluseks Ladina-Ameerika arengumaaga ning heaoluriigiga on toodud joonisel välja ka Peruu ja Rootsi (lisamärkus: apaatsuse tõttu ei esitatud antud küsimust Tansaania ankeedis) (WVS, 2001).

Joonis 3. Homoseksuaalsuse õigustatus Uganda, Peruu ja Rootsi kuni 29-aastaste seas (%) (WVS, 2011).

Ühefaktoriline dispersioonanalüüs homoseksuaalsuse õigustatuse ja Uganda vanuserühmade vahel andis tulemuseks $P = 0,101$ seega muutujad on üsna homogeensed ning erinevused vastajate vahel ei erine olulisel määral.

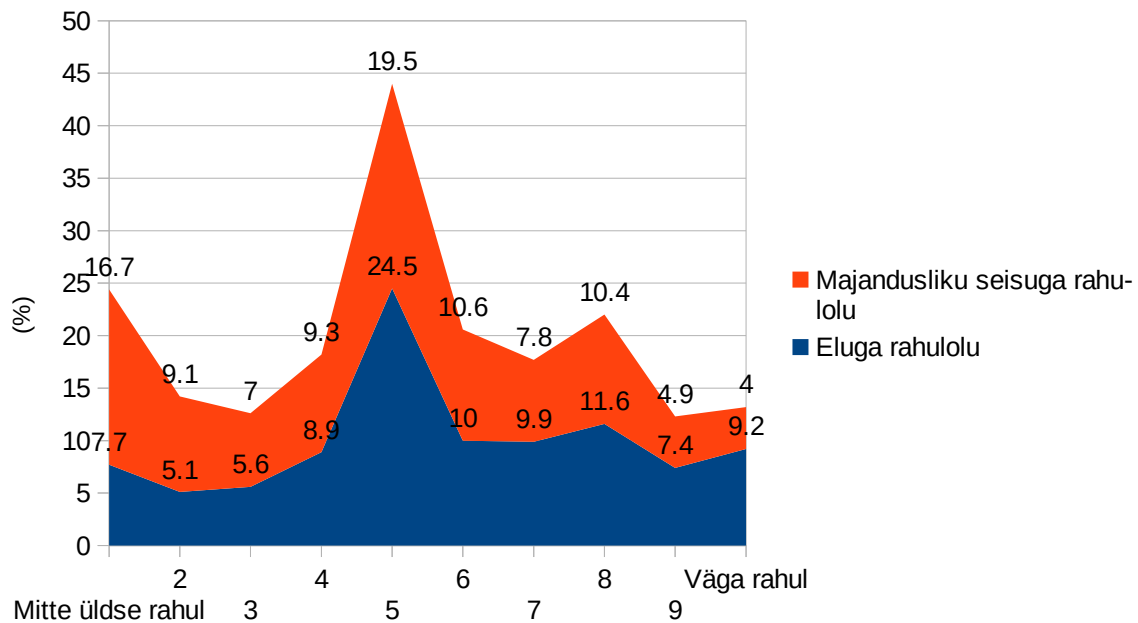
Lähtudes WVS küsimusest, mis uurib, kas austus autoriteedi suhtes on halb või hea, joonistub pilt ugandalastest (vt. lisa 3), kes soovivad autoriteeti ja alluvad hästi, vanem põlvkond veelgi enam kui noorem: kuni 29-aastastest 72% arvab, et see on hea, vastavalt 82% üle 50-aastastest.

Tabel 4. Uganda kõigi vanuserühmade autoriteedi austamise kasvu hinnangu korrelatsioon vaba aja olulisusega.

Vanus			Suurem austus autoriteedi suhtes	Vaba aja olulisus
Kuni 29	Suurem austus autoriteedi suhtes	Spearman'i korrelatsioonikordaja	1,000	-,150**
		Olulisustõenäosus		,001
	Vaba aja olulisus	Spearman'i korrelatsioonikordaja	-,150**	1000
		Olulisustõenäosus	,001	
30-49	Suurem austus autoriteedi suhtes	Spearman'i korrelatsioonikordaja	1000	-,105*
		Olulisustõenäosus		,037
	Vaba aja olulisus	Spearman'i korrelatsioonikordaja	,105*	1000
		Olulisustõenäosus	,037	
50 ja vanem	Suurem austus autoriteedi suhtes	Spearman'i korrelatsioonikordaja	1000	-,222*
		Olulisustõenäosus		0,28
	Vaba aja olulisus	Spearman'i korrelatsioonikordaja	-,222*	1000
		Olulisustõenäosus	0,28	

Kõrvutades autoriteedi küsimust vaba aja tähtsustamisega (49% peab väga oluliseks ja 1% üldse mitte oluliseks (WVS, 2001)), annab Spearmani korrelatsioon 29-aastaste seas väga nõrga negatiivse korrelatsiooni ning 50-aastaste ja vanemate vanusegrupis, pisut tugevama, kuid siiski mitte märkimisväärse negatiivse korrelatsiooni (vt. tabel 4). Selle põhjal võib järeldada, et autoriteedi austamise olulisuse kasv kergelt vähendab vaba aja olulisust.

Maailma väärtuste uuringu (2001) tulemuste järgi, jaotub eluga rahulolu Uganda kuni 29-aastaste seas, järgnevalt: 8% pole üldse eluga rahul ja 9% on oma eluga väga rahul ning 25% vastanutest paigutub täpselt skaala keskel (vt joonis 4). Majandusliku olukorraga on vastavalt rahulolematud 17% ja rahul on 4% ning täpselt skaala keskele jääb jällegi suurim kontingent, pea 20% vastanutest (vt. joonis 4).

Analüüsi käigus selgus, et seos eluga rahulolu ja majandusliku rahulolu vahel on võrdlemisi oluline, kaks tunnust on omavahel üsna tugevalt seotud: $r=0,66$; $p<0,01$. Spearmani korrelatsioonikordaja eluga rahulolu ja majandusliku rahulolu vahel tõi esile keskmise korrelatsiooni, mis tähendab et kõrgem majanduslik rahulolu tingib kõrgema eluga rahulolu ja vastupidi. See on ka visuaalselt nähtav joonisel 5, kus graafikud jagunevad paralleelselt normaaljaotises.

Allpool on sagedustabelis (tabel 5) esile toodud abordi õigustatus tolerantsust väljendava näitajana kõigis vanuserühmades ning riigiti võrdlevalt. Selgub, et Uganda, iseäranis noored, on tunduvalt tolerantsemad, kui Tansaania eakaaslased. Vanimas eagrupid on Uganda napilt tolerantsem ja võiks üldistada, et pigem sama tolerantne kui Tansaania vastav eagrupid.

Tabel 5. Abordi õigustatus, Uganda ja Tansaania (skaala min 0% ja max 100% esile toodud, %) (WVS, 2001).

		Arvamus	Sagedus (%)
Uganda			
	Kuni 29	Alati õigustatav	2
		Mitte kunagi õigustatav	73
	30-49	Alati õigustatav	0
		Mitte kunagi õigustatav	75
	50 ja vanem	Alati õigustatav	-
		Mitte kunagi õigustatav	91
Tansaania			
	Kuni 29	Alati õigustatav	1
		Mitte kunagi õigustatav	93
	30-49	Alati õigustatav	0
		Mitte kunagi õigustatav	87
	50 ja vanem	Alati õigustatav	-
		Mitte kunagi õigustatav	90

8. ARUTELU

Inglehart ja Welzel on oma uurimustes (2005) leidnud, et kõik eelindustriaalsed ühiskonnad omavad madalat tolerantsust abordi, lahutuse ja homoseksuaalsuse suhtes ning nad rõhutavad pigem autoriteedi austamist ja religiooni olulisust. Ebakindlas ja madala heaoluga ühiskonnas sotsialiseerunud inimesed väärtustavad eelkõige majanduslikku ja füüsilist turvalisust ning tunnevad end mitmekesisusest ja muutustest ohustatuna. See on tendents, mis viib omakorda homoseksuaalsuse taunimise ja autoritaarse poliitilise võimu soosimiseni (Inglehart ja Welzel, 2005).

Pea veelkord rõhutama, et vanem põlvkond on samuti, kuid mitte samaväärselt mõjutatud kodusõjast ning ka nende väärtushinnangud eeldatavasti muutusid mingil määral konfliktisituatsiooni mõjul. Samas vanematel põlvkondadel oli ka eelnev elu, millele tugineda. Noored on sotsialiseeritud suuresti kodusõja kontekstis, mis tähendab, et neil puudub konfliktivaba ühiskondliku raamistiku kogemus. Samuti peab pöörama tähelepanu asjaolule, et käesolev töö toetub kogu riigi andmestikule, kuid mitte kogu Uganda ei kannatanud otsese vägivalla all, vaid peamiselt Põhja-Uganda. Enamgi veel, ohtliku situatsiooni tõttu et toimunud WVS 2001. aasta laine välitöö Acholi religioonis, kuid samas ei piirne Acholi hõimu inimesed rangelt Gulu, Paderi, Kitgumi regioonis elamisega. Eelnevat silmas pidades selgitan, et käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on vaadata Uganda ühiskonda ühtselt, mitte keskenduda üksnes konfliktipiirkonna elanike hinnangutele.

Esimene hüpotees väitis, et Uganda noored hindavad vanematest põlvkondadest kõrgemalt traditsioonilisi väärtusi ning turvalisust ja autoriteeti (võimu). Hüpotees, mille püstitasin tuginedes Schwartzile (2005) ja Inglehartile (2000), kelle järgi inimesed, kes kannatavad majanduslike raskuste all või elavad murrangulises ühiskonnas, hindavad kõrgemalt võimu ja turvalisuse väärtusteid. Tuginedes eelnevas peatükis välja toodud analüüsi tulemustele, saab kokkuvõtlikult öelda, et Ugandalased väärtustavad autoriteeti ja alluvad hästi, vanema põlvkonna puhul oli korrelatsioon autoriteedi kasvu hinnanguga veelgi tugevam kui noorema põlvkonna osas. Ugandalased hindavad traditsioonilisi väärtusi ning turvalisust ja autoriteeti (võimu), kuid,

lähtuvalt Schwartzi (2012) motivatsioonide kontiinumi mudeli vastandusest (vt. Lisa 6) ja Ingleharti ning Bakeri (2000) väärtuste vastandamisest, ei väärtusta nad seega niivõrd stimulatsiooni ja eneseväljenduslikke väärtusi. Sama võib lugeda välja ka majandusliku olukorra ja eluga rahulolu seostest, kus korrelatsioon on keskmiselt oluline ning halvem majanduslik olukord ei tähenda tingimata vastavalt madalamat eluga rahulolu – tendents, mida olen Ugandas täheldanud ka oma silmaga. Esimest hüpoteesi ei saa lugeda kinnitatuks kuna analüüs tõestas vastupidist. Siinkohal võib spekuloida, et noored, kes sotsialiseerusid konfliktikontekstis, ei tunnetanud samal moel ühiskonna murrangulisust nagu vanem põlvkond, sest nad ei näinud situatsiooni muutumist vaid arenesid olemasoleva süsteemi sees. See selgitaks, miks vanemad põlvkonnad väärtustavad autoriteeti ja turvalisust enam kui nooremad, ehk siis laiemalt järgivad traditsioonilisi väärtusi.

Teine uurimisküsimus väitis, et pikaajaliselt vägivallega kokku puutunud noored on sama religioossed kui vanem põlvkond – hüpotees, mis otseselt ei leidnud kinnitust, kuid laiendan siinkohal hüpoteesi ning väidan, et noored on religioossemad kui vanemad põlvkonnad religiooni praktilisemast küljest rääkides kuna kuni 29-aastased otsivad religioonilt tuge enam kui üle 50-aastased (vastavalt 92% ja 84%). Kõik eelindustriaalsed ühiskonnad on pigem tugevalt religioossed (Inglehart ja Welzel, 2005) ja analüüsitulemus näitas, et nii noored kui vanad on ühtviisi kõrgel religiooni olulisuse skaalal. Valimi igas vanuses ugandalastest üle 80% otsib religiooni käest tuge ja vastuseid. Toon analüüsile tuginedes esile, teine hüpotees leidis kinnitust kuna analüüsist selgus, et noorte seas on religiooni olulisus tugevamas korrelatsioonis religioonist abi otsimisega, kui vanema põlvkonna seas, kelle jaoks on religiooni olulisus pigem abstraktsem, arvestades et tuge ja abi otsivad nad religiooni käest vähem. Füüsiline ja majanduslik ebakindlus tekitab inimestes vajadust usu järele (Inglehart, Welzel, 2005), asjaolu, mida tõestavad inimeste hinnangud tuues esile, et üle 80% inimestest otsib tuge religioonist. Uganda on loomult religioosne riik ning Maailma väärtuste uuringu najale toetudes selgus, et ka põlvkondade vahel ei ole märkimisväärseid olulisi erinevusi. Samas võrreldavate andmete puudumise tõttu õnnestus võrrelda vaid põlvkondi ning sellest järeldada, et olustik on tinginud nooremates inimestes suuremat vajadust religioonilt tuge otsida. Selle alusel võib väita, et teine hüpotees, mille kohaselt noored otsivad religioonilt abi ja tuge, leidis kinnitust. Samuti toetab analüüs väidet, et Kony on oma võimu rajanud suuresti

religioossetele alustele ning nimelt sellise tööriistaga veenab ta lapsi ja noori oma võimetusse uskuma.

Normidest hälbiva käitumise aktsepteerimine on Uganda noorte seas pigem madal, väitis kolmas hüpotees. Abordi õigustatavusele, kui tolerantsuse (ja traditsioonilisuse) näitajale tuginedes ilmneb, et Uganda kodusõjakogemusega noored on tolerantsemad oma konfliktivabamas keskkonnas sotsialiseerunud naabritest, Tansaania noortest. Vanemad eagrupid on aga mõlemas riigis üsna sarnaste konservatiivsete vaadetega. Asjaolu, et analüüsitulemustest lähtuvalt hindavad Uganda noored eneseväljendust ja vabadust pisut enam, kui Tansaania noored, kummutab osaliselt kolmanda hüpoteesi. Tuginedes Realo (2013) selgitusele, et ellujäämisele keskenduvad väärtused vähendavad tolerantsust, peab tunnistama, et kolmas hüpotees, mille järgi Uganda noored on sallimatud normidest hälbiva käitumise suhtes, leidis osaliselt kinnitust, arvestades, mil määral homoseksuaalsus on Uganda ühiskonnas taunitud, kuid see on eripärane nähtus ning üheski teises valdkonnas taolist tendentsi, niivõrd tugevat vastuseisu, ei eristunud. Kinnitus on vaid osaline seetõttu, et Uganda taunib tugevalt homoseksuaalsust, kõigis vanusekohortides võrdlemisi ühtselt. Samas vanuse kasvades kasvab ka negatiivne suhtumine, seega ei saa öelda, et sõjakogemus oleks noori muutnud vähem sallivaks. Tuginedes Realo (2013) selgitusele, alandab vägivalla situatsioonis eluolu ja pidev hirm ning võitlus tolerantsust, kuid analüüsitulemused näitavad noorte osas pigem vastupidist tendentsi. Siinkohal võib vaielda, et homoseksuaalsuse vastasus on Ugandas poliitiline tööriist, mida poliitikud kasutavad rahva tähelepanu kõrvalejuhtimiseks päevakajalistest probleemidest (Kleinveld, 2014). Niisugune äärmuslikult tauniv suhtumine homoseksualismi suhtes on saanud alguse valgetest (peamiselt USA) evangelistidest, kes ei mõista, et nad õhutavad selle nn. patu vastu üles ühiskonda, kelle jaoks esimene õigusemõistmise platvorm on omakohus (Williams 2013). Parsons (1964) kirjutab, et moraaliküsimus on indiviidi pühendumus ühiskonna väärtustele, see on sotsiaalse kontrolli tasand, mida kõige lähemalt seostatakse religiooniga. Tuginedes Parsonsile (1964), väidan, et normaalsel inimesel on võimekus ühiskondlikud kohustused aktsepteerida või kõrvale jätta, muutmata end seetõttu – vaid juhul, kui ilmneb “segaja,” antud juhul kodusõda, saame rääkida häirivast pühendumusest väärtustele, mis on homoseksuaalsuse taunimise viinud väärtustest ja normidest hälbiva käitumisena ühiskonna põhivaenlase seisuni.

9. KOKKUVÕTE

Maailma väärtuste uuringu väärtuste dimensioonide kaart (2008) paigutab Uganda traditsiooniliste- ja ellujäämisväärtuste pärusmaale ning võrreldes mitmete Ida-Aafrika riikidega jääb ta pisut enam eneseväljenduslike väärtuste suunal (vt. Lisa 2). Ingleharti jt. (1998) seisukoht, mille järgi inimeste väärtused ja arusaamad ei ole vormitud ainult ühiskonna ja selle majandusliku infrastruktuuri poolt, vaid ka kultuurilised mõjurid, sealhulgas religioon, mängivad tugevat rolli. Asjaolu, mis selgitab, miks Uganda noored ei ole keerukamas majanduslikus ja poliitilises olustikus liikunud väärtuste skaalal enam ellujäämise- ja traditsiooniliste väärtuste suunal, võrreldes vanemate põlvkondadega. Erineb vastuolulisusi kuna sallivus on pigem kõrgem, kui vanematel põlvkondadel, kuid religioossed väärtused ja religioon üleüldse, kuigi esivanematega üsna sarnasesel tasemel, mängib olulisemat rolli noorte elus. Uuringud (WVS 2001) on näidanud, et noored on üldiselt sallivamad, samas võiks eeldada et sõjaoludes sotsialiseerunud noortel on sallivus väiksem, kui sõjakogemuseta noortel. Samas analüüsitulemusi selgitab ka asjaolu, et valimis olid mitte ainult konfliktipiirkondade, vaid kogu Uganda noored.

Rääkides lapssõduritest, kes on kodusõjast kõige tugevamalt mõjutatud, võiks oletada, et nende väärtuste süsteem on kahetine ning peale LRA juurest naasmist lülituvad nad ümber või mõnel juhul tagasi oma ühiskonnas normaalsesse väärtuste süsteemi. Inimesed on vastuvõtlikud päevakajalistele probleemidele nagu sõda või rahu, majanduslik õitseng või varing, konkreetsete parteide ideoloogiad ning liidrite isiksused (Inglehart, Welzel, 2005) ja vastavalt sellele arenevad ja muutuvad mingil määral ka inimeste väärtused ja kogu sotsiaalne reaalsus.

Seadsin hüpoteesid lähtudes Ingleharti ja Welzeli (2000) teooriast, mille kohaselt on kasvav kindlustunne keskne faktor põlvkondadevahelises väärtuste muutumises ning järeldasin sellest, et langenud kindlustunne põhjustab nooremas põlvkonnas ka väärtuste muutumise võrreldes esivanematega. Lähtuvalt sellest otsisin tähelepanevaid erisusi konfliktisituatsioonid sotsialiseerunud noorte ja võrdlemisi tavapärases ja stabiilses

situatsioonis sotsialiseerunud vanemate põlvkondade vahel ning leidsin, et erisused on väiksed, mis jällegi tuleneb ilmselt suuresti sellest, et valim hõlmas kogu Ugandat. Järeldan sellest, et Ugandas domineerivad traditsiooniliselt domineerinud väärtused ning konfliktisituatsiooni mõju ei ole pöördumatult kallutanud noorema põlvkonna väärtushinnanguid.

10. KASUTATUD KIRJANDUS

Amone-P'olak, K. (2014). Mediators Of The Relation Between War Experiences And Suicidal Ideation Among Former Child Soldiers In Northern Uganda: The Ways Study

Annan, J., Blattman, C., Horton. R. (2006). The State Of Youth And Youth Protection In Northern Uganda Findings From The Survey For War Affected Youth. A Report For Unicef Uganda

Annan, J., Blattman, C., Carlson, K., Mazurana, D. (2008) The state of female youth in Northern Uganda: Findings from the survey of war-affected youth (SWAY) phase II

African Youth Charter (2006) African Union Commission

(http://www.un.org/en/africa/osaa/pdf/au/african_youth_charter_2006.pdf 24.05.2017)

Blattman, C., Annan, A. (2010). The Consequences Of Child Soldiering

(<http://chrisblattman.com/projects/sway/> 24.05.2017)

Blattman, C. (2009): From Violence To Voting: War And Political Participation In Uganda. *American Political Science Review* Vol. 103, No. 2 May 2009

Blattman, C. (2013). Survey Of War Affected Youth (SWAY)

(<http://chrisblattman.com/projects/sway/> 24.05.2017)

Eichstaedt, P. (2009). First Kill Your Family: Child Soldiers in Uganda and the Lord's Resistance Army. Chicago: Lawrence Hill Books (5-20)

Encyclopedia Britannica

(<http://www.britannica.com/Ebchecked/topic/612597/Uganda/37606/Religion> 9.03.2017)

- Eyerman, R. (2013). Social Theory And Trauma. *Acta Sociologica* 56(1) (41–53)
Global Security (<http://www.globalsecurity.org/military/world/war/uganda.htm> 12.02.2017)
- Honigmann, J. J. (1959). Value Conflict And Legislation. *Social Problems*, Vol. 7, No. 1,
Symposium On Law And Social Problems (1959) (34-40)
- Human Rights Watch, Uprooted and Forgotten: Impunity and Human Rights Abuses in
Northern Uganda. (2005). Human Rights Watch 17/12A
- Inglehart, R., Baker, W., E. (2000) Modernization, Cultural Change, And The Persistence Of
Traditional Values. *American Sociological Review*, Vol. 65 (19–51)
- Inglehart, R., Basanez, M., Moreno, A. (1998) Human Values And Beliefs
- Inglehart, R., Norris, P. (2004). Sacred And Secular. Cambridge University Press
- Inglehart, R., Welzel, C. (2005). Modernization, Cultural Change, And Democracy.
Cambridge University Press
- Jackson, P. (2010). Politics, Religion And The Lord's Resistance Army In Northern Uganda.
University of Birmingham; Religions and Development Working Paper 43, 2010
- Juergensmeyer, M. (2000). Terror In The Mind Of God: Global Rise of Religious Violence.
University of California Press (19-24)
- Kalyvas, S. (2006). The Logic Of Violence In Civil War. Cambridge University Press
- Kemper, Y. (2005). Youth In Approaches Of War-To-Peace Transitions. Approaches of
International Organizations. Berlin: Berghof Research Center for Constructive Conflict
Management

Kleinveld, T. (2014). Uganda's Anti-Gay Law: Gone, But Not Forgotten. Radio Netherlands Worldwide. (<http://www.wazaonline.com> 15.04.2017)

Machel, G. (1996). Promotion And Protection Of The Rights Of Children. Impact Of Armed Conflict On Children. United Nations General Assembly

Malešević, S. (2010) The Sociology Of War And Violence. Cambridge University Press

Nations Encyclopedia (<http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Uganda-RELIGIONS.html> 9.03.2017)

Parsons, T. (1964). Social Structure And Personality. New York: Free Press (267-302)

Pham, P., Vinck, P., Stover, E., Wierda, M., Bailey, R. (2007). When The War Ends: A population-Based Survey on Attitudes about Peace, Justice and Social Reconstruction in Northern Uganda, Berkeley: Human Rights Centre

Pham, P. N., Vinck, P., Stover, E. (2008). The Lord's Resistance Army And Forced Conscription In Northern Uganda. *30(2) Human Rights Quarterly* 404

Raudsepp, M. (2011). Values as a Regulative Device of Mind and Culture. In I. Tart (Ed.), Basic Human Values in Estonia and Baltic Sea Countries. Tartu: Tartu University Press

Realo, A. (2013). Väärtused. Heidmets.M. (toim.). *Eesti Inimarengu Aruanne 2012/2013. Eesti maailmas.* (43–53). Tallinn: Eesti Koostöö Kogu

Schwartz, S. H. (1992). Universals In The Content And Structure Of Values: Theoretical Advances And Empirical Tests In 20 Countries. *Advances In Experimental Social Psychology.* (VOL. 25). Orlando, FL: Academic Press

Schwartz, S. H. (2005). Basic human values: their content and structure across countries. Values and Behaviour in organizations. Petropolis, Brazil: Vozes

Schwartz, S. H. (2012). An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. Online Readings in Psychology and Culture, 2(1).<http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1116> (10.01.2017)

Schwartz, S. H., Melech, G., Lehmann, A., Burgess, S., Harris, M. & Owens, V. (2001). Extending The Cross-Cultural Validity Of The Theory Of Basic Human Values With A Different Method Of Measurement. *Journal Of Cross-Cultural Psychology*.

Uganda Bureau Of Statistics (2016), The National Population And Housing Census 2014, Main Report, Kampala, Uganda

Verkuyten, M. (2005). The Social Psychology Of Ethnic Identity. New York: Psychology Press

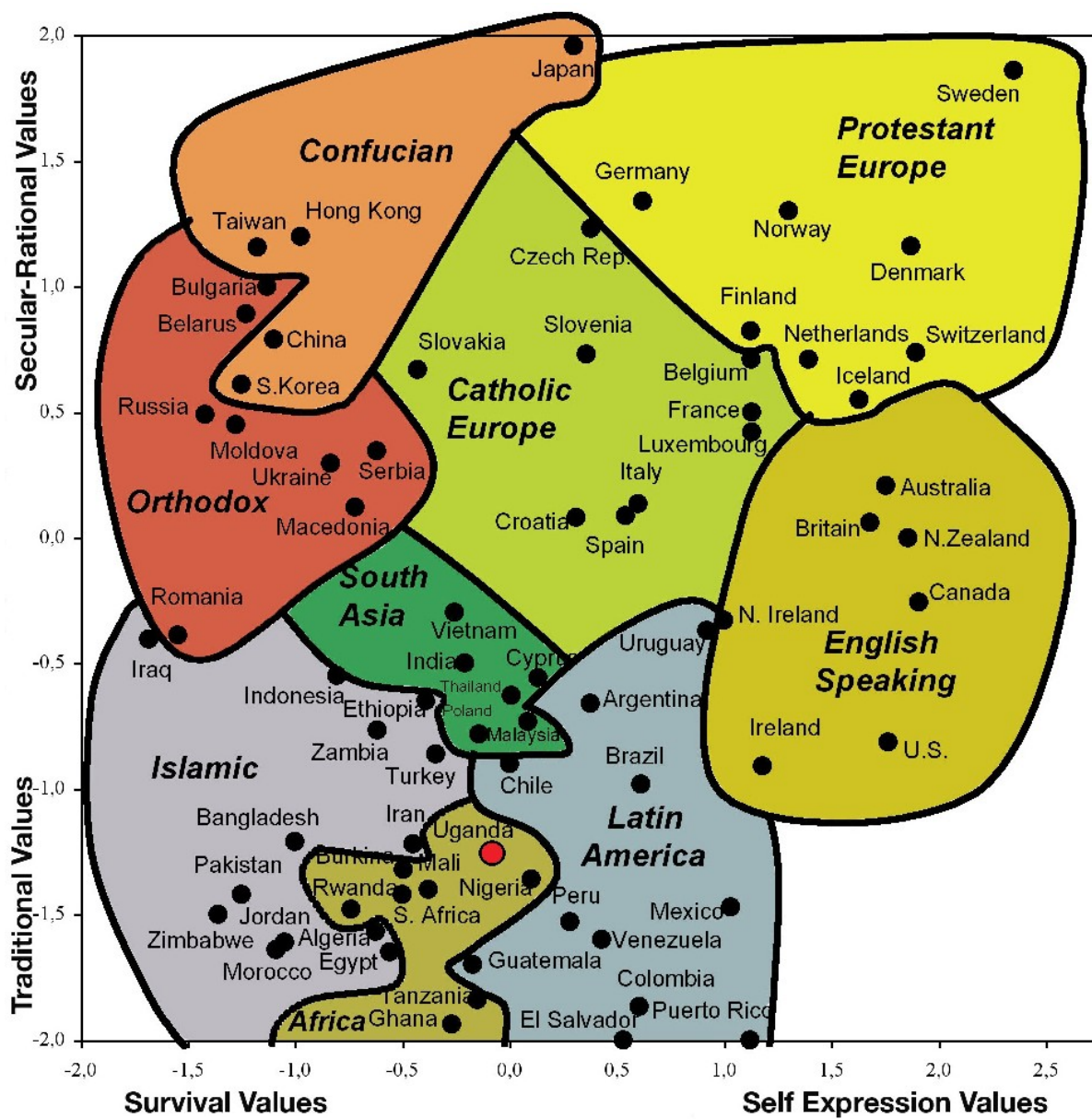
Williams, R. R. "God Loves Uganda" (dokumentaalfilm, 2013). Full Credit Productions

World Values Survey (1999-2004) Uganda 2001. V.2015.04.18

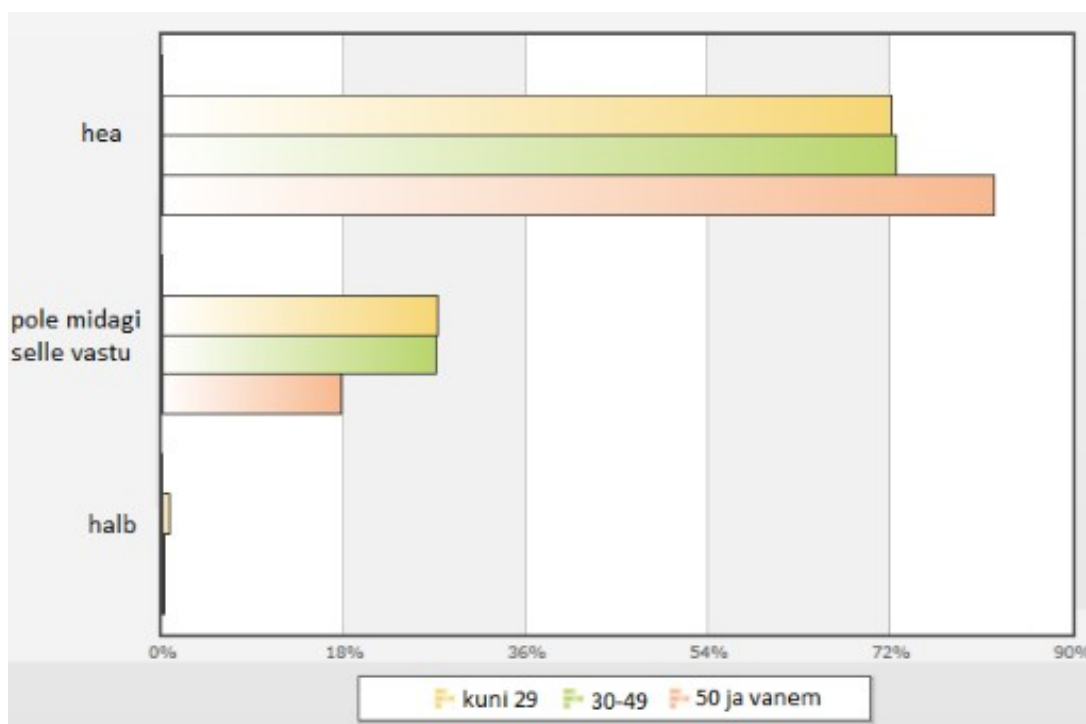
11. LISAD

Lisa 1. Peamised inimväärtused (Schwartz 2001).

Kõrgemad kategooriad	Väärtused	Kirjeldus
Eneseupitamine	Võim (<i>power</i>) (märgistatud lühendiga Po)	Sotsiaalne staatus ja prestiiž, kontroll või domineerimine inimeste ja ressursside üle.
	Saavutus (<i>achievement</i>) (Ac)	Isiklik edu läbi oma kompetentsuse näitamise sotsiaalsete standardite raames.
	Hedonism (<i>hedonism</i>) (He)	Naudingud ja esteetiline rahulolu.
Avatus muutustele	Stimulatsioon (<i>stimulation</i>) (St)	Põnevus, uudsus ja väljakutsed.
	Enesemääratlus (<i>self-direction</i>) (Sd)	Iseseisev mõtlemine ja tegutsemine, loomine, uurimine.
Eneseületamine	Universalism (<i>universalism</i>) (Un)	Teiste inimeste ja looduse mõistmine, lugupidamine, sallivus ja nende heaolu kaitsmine.
	Heasoovlikus (<i>benevolence</i>) (Be)	Lähedaste inimeste heaolu säilitamine ja täiustamine.
Alalhoidlikkus	Traditsioon (<i>tradition</i>) (Tr)	Traditsiooniliste kultuuri või religiooni poolt pakutavate tavade ja ideede respektseerimine, aktsepteerimine ja neile pühendumus.
	Konformsus (<i>conformity</i>) (Co)	Tegevuste vältimine, mis võiksid ärritada või kahjustada teisi ning rikkuda sotsiaalseid ootusi ja norme.
	Turvalisus (<i>security</i>) (Se)	Ühiskonna suhete ja iseenda turvalisus, harmoonia ja stabiilsus.

Lisa 2. Uganda paiknemine Maailma väärtuste kaardil (WVS, 2008).

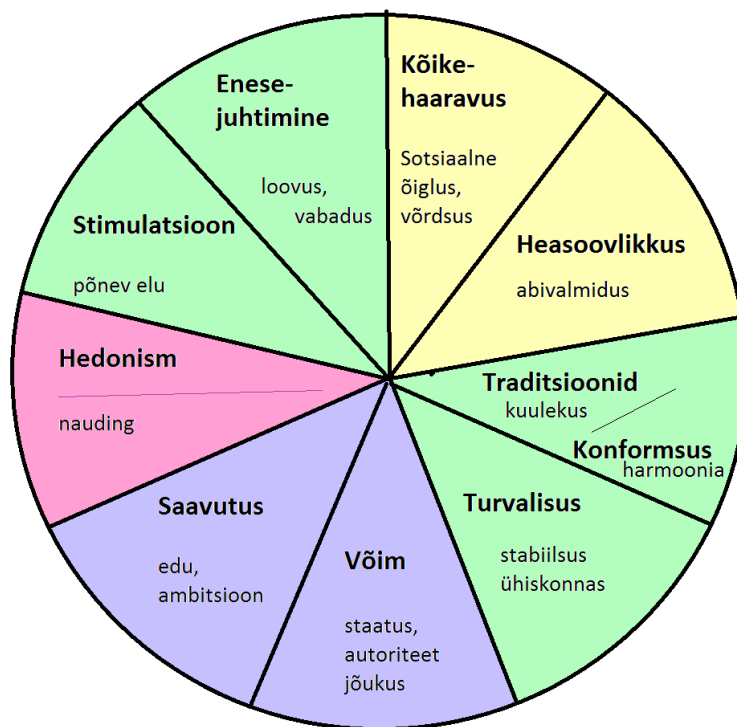
Lisa 3. Suurem lugupidamine võimu suhtes halb või hea (%) (WVS, 2001).

Lisa 4. Religioon annab vastused moraalsetele probleemidele (%) (WVS, 2001).

	Vanus		
	kuni 29	30-49	50 ja vanem
Jah (%)	64	60	65
Ei (%)	25	29	25
Ei tea (%)	12	11	10

Lisa 5. Religioon annab vastused sotsiaalsetele probleemidele (%) (WVS, 2001).

	Vanus		
	kuni 29	30-49	50 ja vanem
Jah (%)	81	83	81
Ei (%)	10	10	15
Ei tea (%)	9	7	4

Lisa 6. Teoreetiline mudel motivatsioonilist tüüpi väärtuste dünaamikast (Schwartz, 2012). Schwartz (2012) illustreerib väärtuste omavahelist suhet – mida lähemal kaks väärtust teineteisele asetsevad, seda sarnasem on nende aluseks olev motivatsioon.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kessu Siirak (02.04.1990),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teosele:

Pikaajalise kodusõja mõju Uganda noorte inimeste väärtuste ja arusaamade kujundamisel, mille juhendaja on Andu Rämmer, Msc

- 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
 3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinn, 18.05.2017